

კაპიტალიზმის არსის ალტერნატიული გაგებისათვის*

მალხაზ ჩიქობავა

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

malkhaz.chikobava@tsu.ge

<https://doi.org/10.35945/gb.2018.06.017>

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკა, ხრემატისტიკა, კაპიტალიზმი,
მევახშეობა, საპროცენტო ბანაკვეთი

უკვე მესამე ათწლეულია, რაც თავი ვერ დავაღწიეთ ისეთ აბსურდულ ცნებებს, როგორცაა „საბაზრო ეკონომიკა“. სიტყვა „ეკონომიკა“ – ბერძნული წარმოშობის სიტყვაა და ნიშნავს „სახლთმშენებლობას“. მას, რასაც დღეს ვუწოდებთ „ეკონომიკას“, პრაქტიკულად არაფერი აქვს საერთო სახლთმშენებლობასთან. ეკონომიკა დიდი ხანია, რაც განდევნილ იქნა იმით, რასაც იმავე ბერძნულით ეწოდება ხრემატისტიკა – სიმდიდრის დაგროვების ხელოვნება. ტერმინი „ხრემატისტიკა“ შემოღებულ იქნა ჯერ კიდევ არისტოტელეს მიერ. ამ ანტიკური ხანის ფილოსოფოსმა აჩვენა, რომ ეკონომიკა და ხრემატისტიკა – ანტიპოდებია და რომ ხრემატისტიკა დამღუპველია საზოგადოებისათვის. სინამდვილეში, მას მივყავართ „ეკონომიკის“ განადგურებისკენ, ე.ი. ფაქტობრივად მას შეიძლება ეწოდოს „სახლთნგრევა“. ფილოსოფოსი ყოველნაირად აფრთხილებდა კაცობრიობას იმ საშიშროებაზე, რომელიც გამომდინარეობდა ხრემატისტიკიდან. მსოფლიოში დღეს გვაქვს არა ეკონომიკა, არამედ ხრემატისტიკა: სპეკულაციები საქონლის ბაზრებზე, ფინანსური პირამიდები, ფასიანი ქაღალდების ბაზრები და საფონდო ბირჟაზე თამაში, ბანკროტობა, ხელოვნური კრიზისები და სხვ. ხრემატისტიკა ეს სხვა არაფერია, თუ არა „კაზინოს ეკონომიკა“ ან „ანტიეკონომიკა“. ყოველ შემთხვევაში, სიტყვა „ეკონომიკის“ გამოყენება სასურველია ბრჭყალების გამოყენებით, თანამედროვე პირობებში ამ ტერმინის პირობითობისათვის ხაზგასასმელად.

არანაკლებ აბსურდულია სახელწოდება „საბაზრო ეკონომიკა“. თანამედროვე „ეკონომიკა“ კერძო ტრანსნაციონალური კორპორაციებისა და ბანკების მონოპოლიების ბატონობაა. ამას დამატებული სახელმწიფო, როგორც უმსხვილესი სამეურნეო სუბიექტ-მონოპოლისტი. იქ, სადაც მონოპოლიაა, კონკურენცია არ არსებობს, ხოლო სადაც კონკურენცია არაა, იქ არც ბაზარია. მცირე და საშუალო ბიზნესის ფორმალურად „დამოუკიდებელი“ კომპანიები ინტეგრირებულია მონოპოლიურ სტრუქტურებში და ცხოვრობენ წესებით, რომლებსაც კარნახობენ ბიზნესის გიგანტები. ამგვარად, ტერმინი „საბაზრო ეკონომიკა“, რომელიც მესამე

ათწლეულია, რაც საკვანძო მნიშვნელობის გახდა სხვადასხვა პოლიტიკურ დოკუმენტებში, სახელმძღვანელოებსა და სამეცნიერო მონოგრაფიებში, იდეოლოგიური გამოგონებაა, რომელიც გათვლილია გაუთვითცნობიერებელ ინდივიდებზე.

რას წარმოადგენს თანამედროვე ჩვენი საზოგადოება სოციალურ-ეკონომიკური თვალსაზრისით? ვფიქრობთ, ამ საზოგადოებას შეეფერება სიტყვა „კაპიტალიზმი“. მაგრამ ჩვენში ეს სიტყვა პრაქტიკულად არ გამოიყენება. მართალია, ცალკეული ობიექტური პოლიტიკოსები ზოგჯერ ახსენებენ, რომ ჩვენ ვცხოვრობთ კაპიტალიზმში, მაგრამ მომხდარი გადასვლა სოციალიზმიდან კაპიტალიზმზე მათ წარუდგენიათ, როგორც ეკონომიკის ერთი მოდელის შეცვლა მეორე – უფრო ეფექტიანი მოდელით. აღსანიშნავია, რომ ჩვენში კრიტიკის ობიექტი არა თვით კაპიტალიზმი, არამედ მისი ეკონომიკური მექანიზმის „ცალკეული ნაკლოვანებებია“, მაგალითად, ეკონომიკის ოლიგარქიული სტრუქტურა, ფულის გამოშვების მექანიზმი, სამეურნეო პროცესებში სახელმწიფოს ჩარევის უკმარისობა ან, პირიქით, სიჭარბე და ა.შ.

მიუხედავად ამისა, ჩვენ საქმე გვაქვს საზოგადოების მთელი წყობილების, კერძოდ, როგორც ეკონომიკის, ისე პოლიტიკის, იდეოლოგიის, მორალის რადიკალურ ცვლილებასთან. საუბარი ეხება ცივილიზაციის ცვლილებას და არა რაიმე ეკონომიკურ რეფორმას. ქვეყნის ისტორიული განვითარების ამ შემობრუნების ღრმა გააზრება არც სამეცნიერო, არც სასულიერო თვალსაზრისით ჯერ-ჯერობით არ მომხდარა.

ცივილიზაციის ცვლილების საკითხი გააზრებული უნდა იყოს არა მხოლოდ მეცნიერების, არამედ ჩვენი ეკლესიის მიერაც, რადგანაც კაპიტალიზმის „სრული და საბოლოო“ გამარჯვება შესაძლებელია მხოლოდ ხალხში ქრისტიანული სულიერ-ზნეობრივი ფასეულობების სრული განადგურებით და მისი შეცვლით არა უბრალოდ ათეისტური (ან აგნოსტიკური), არამედ მკაცრად ანტიქრისტიანული მსოფლმხედველობით. ჩვენი ეკლესია (მხედველობაშია, რა თქმა უნდა, ეკლესია, როგორც მიწიერი ორგანიზაცია), სამწუხაროდ, დღემდე რამდენადმე დისტანცირებულია ჩვენი ქვეყნის კაპიტალიზმში ჩათრევის პროცესების გააზრებისგან, ეყრდნობა რა მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ეს საკითხი

* კვლევის შედეგები წარმოდგენილ იქნა I ეროვნულ სამეცნიერო კონფერენციაზე „ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისი და ახალი პარადიგმების ძიება“

„სპეციფიკურია“, რომელიც ეხება საერთო მატერიალური ცხოვრების (ეკონომიკის) ერთ-ერთ სფეროს. არა, ეს არც კერძო და არც „სპეციალური“ საკითხია – ეს არის თვით ეკლესიის ყველა წევრის სიკვდილ-სიცოცხლის (უპირველეს ყოვლისა, სულიერი) საკითხი! ასევე უსაფუძვლო როდია, როცა ამბობენ, რომ ჩვენ დავიღალეთ ამ ყოველგვარი „იმეებისგან“, რომ საჭიროა უფრო სიღრმისეული ხედვა და არა პრიმიტიული სქემებითა და შაბლონებით მანიპულირება. შეუძლებელია ამას დავეთანხმოთ. სინამდვილეში, „კაპიტალიზმის აბრის მიღმა“ იმალება არა მხოლოდ და არა იმდენად ეკონომიკური ცხოვრების, რამდენადაც საზოგადოების სულიერი მოწყობის გარკვეული მოდელი. ეს არის მოდელი, რომელსაც გააჩნია რელიგიისა და ეკლესიური ორგანიზაციის აშკარა ნიშნები და აქ ჯერ კიდევ ბევრი რამ უნდა გავიაზროთ. გააზრების შემდეგ უნდა ვეცადოთ შევიტანოთ არსებითი კორექტივები ჩვენს ცხოვრებაში, კერძოდ, მკაცრი ბარიერები უნდა დავუწესოთ ამ უხილავი რელიგიის სულში შემოღწევას.

თანამედროვე კაპიტალიზმი წარმოადგენს, უპირველეს ყოვლისა, არა ეკონომიკურ, არამედ სულიერ მოვლენას. მას რელიგიის ყველა ნიშანი გააჩნია, მისი განსხვავება ყველა ტრადიციული რელიგიისგან მდგომარეობს იმაში, რომ ეს დე-ფაქტო არსებული რელიგიაა, რომელსაც ოფიციალურად არ განუცხადებია თავის არსებობაზე. ეს არალეგალურად (ზუსტად რომ ვთქვათ, უხილავად) არსებული რელიგიაა მთელი თავისი ძირითადი მიმართულებით, რომელიც დიამეტრალურად ეწინააღმდეგება ქრისტიანობას. მას შეიძლება ვუწოდოთ „ფულის რელიგია“. თანამედროვე კაპიტალიზმის ასეთი ფართო გაგება წარმოადგენს ჩვენი ეკლესიის ერთიანი ეფექტიანი წინააღმდეგობის პირობას ფულის რელიგიის შემოსევის მიმართ. ეს არის ეკლესიის თითოეული წევრის პირადი ხსნის პირობაც. საბოლოოდ, ეს არის ჩვენი ქვეყნის მსოფლიო კაპიტალიზმის ჩამორჩენილ პერიფერიად საბოლოოდ გადაქცევის აღკვეთის პირობა.

რას წარმოადგენს კაპიტალიზმი და როგორია კაპიტალიზმის ცნების ისტორია? გავიხსენოთ, რომ სიტყვა „კაპიტალიზმი“ ხმარებაში არც ისე დიდი ხნის წინათ იქნა შემოღებული – XIX საუკუნეში. ოქსფორდის ლექსიკონის მიხედვით, სიტყვა „კაპიტალიზმი“ პირველად გამოყენებულ იქნა ინგლისელი რომანისტის უილიამ თეკერის მიერ 1854 წელს. საყოველთაო აღიარებით, „კაპიტალიზმი“ პოპულარულ სიტყვად იქცა 1867 წელს, როცა გამოვიდა კარლ მარქსის „კაპიტალის“ პირველი ტომი. თუმცა, როგორი პარადოქსულიც არ უნდა იყოს, მარქსი, რომლისთვისაც „კაპიტალი“ და „კაპიტალისტი“ საკვანძო კატეგორიები იყო კვლევისათვის, უკიდურესად იშვიათად სარგებლობდა სიტყვით „კაპიტალიზმი“. მის ნაცვლად ის იყენებდა ტერმინს „ბურჟუაზიული წყობა“, „ბურჟუაზიული საზოგადოება“, „წარმოების ბურჟუაზიული წესი“ და ა.შ.. ეკონომიკის ფრანგი ისტორიკოსის ფ. ბროდელის აზრით, პირველად სიტყვა

„კაპიტალიზმი“ ეკონომიკის გარკვეული ტიპის აღსანიშნავად გამოყენებულ იქნა ფრანგი სოციალისტის ლუი ბლანის მიერ 1850 წელს, დაახლოებით იმავე დროს ამ სიტყვას იყენებდა მეორე ფრანგი სოციალისტი პ. ჟ. პრუდონი. მაგრამ ეს იყო სიტყვის გამოყენების ერთეული შემთხვევები. იგივე ბროდელი ვარაუდობს, რომ სიტყვა „კაპიტალიზმი“ ნამდვილად პოპულარული გახდა 1902 წელს გერმანელი ეკონომისტისა და სოციოლოგის ვერნერ ზომბარტის წიგნის – „თანამედროვე კაპიტალიზმი“ გამოსვლის შემდეგ. თუმცა, ეს მოსაზრება საეჭვოა, რადგანაც მარქსისტები უკვე XIX საუკუნის ბოლოს აქტიურად სარგებლობდნენ სიტყვით „კაპიტალიზმი“ თავიანთ პარტიულ-პოლიტიკურ საქმიანობაში. საკმარისია გავიხსენოთ ვ.ი. ლენინის მიერ (ფსევდონიმით ვლადიმერ ილინი) 1899 წელს გამოშვებული წიგნი სახელწოდებით „კაპიტალიზმის განვითარება რუსეთში. შიდა ბაზრის ჩამოყალიბების პროცესი მსხვილი მრეწველობისათვის“. ხოლო მომდევნო წელს გამოვიდა „ლეგალური მარქსისტის“ ს. ბულგაკოვის წიგნი „კაპიტალიზმი და მიწათმოქმედება“.

მეტ-ნაკლებად ფართოდ და აქტიურად სიტყვა „კაპიტალიზმი“ პოლიტიკურ და სამეცნიერო ლიტერატურაში დასავლეთში გამოიყენებოდა სულ რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში. სსრკ-ში ტერმინი აქტიურად გამოიყენებოდა როგორც სამეცნიერო, ისე პროპაგანდისტული მიზნით. საბჭოთა ადამიანების რამდენიმე თაობა უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლობდნენ სავალდებულო დისციპლინის სახით „კაპიტალიზმის პოლიტიკურ ეკონომიას“. საბჭოთა საზოგადოებათმცოდნეებმა სკურპულოზურად შეისწავლეს მთელი კაპიტალიზმი. ყველა ფორმულირება და განსაზღვრება, რომლებიც განეკუთვნებოდა კაპიტალიზმის კატეგორიას, იუველური სიზუსტით იქნა შეჯერებული. კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომიის სფეროში არავითარ „იმპროვიზაციას“ და „შემოქმედებას“ ადგილი არ ჰქონია. სიმკაცრე არანაკლები იყო, ვიდრე დოგმატურ ღვთისმეტყველებაში. მოვიყვანოთ სსრკ-ში კაპიტალიზმის მტკიცედ დადგენილი განმარტება დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიიდან: „კაპიტალიზმი – საზოგადოებრივ-ეკონომიკური ფორმაციაა, რომელიც ეფუძნება წარმოების საშუალებებზე კერძო საკუთრებას და დაქირავებული შრომის ექსპლოატაციას კაპიტალის მიერ; ცვლის ფეოდალიზმს, წინ უსწრებს სოციალიზმს – კომუნისმის პირველ ფაზას. კაპიტალიზმის ძირითადი ნიშნებია: სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობებისა და წარმოების საშუალებებზე კერძო საკუთრების ბატონობა, განვითარებული შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების არსებობა, წარმოების გასაზოგადოების ზრდა, სამუშაო ძალის საქონლად გადაქცევა, კაპიტალისტების მიერ დაქირავებული მუშების ექსპლოატაცია. კაპიტალისტური წარმოების მიზანია დაქირავებული მუშების შრომით შექმნილი ზედმეტი ღირებულების მითვისება“ (КАТАСОНОВ 2013).

აღბათ, გემოჩამოთვლილს უნდა დავუმატოთ კიდევ

ერთი ასპექტი: „განვითარებული შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების არსებობა“. თანამედროვე ენაზე რომ ვთქვათ, საუბარი ეხება საბაზრო ურთიერთობების განვითარების უმაღლეს ხარისხს. ამიტომ, კაპიტალიზმს ხშირად „საბაზრო ეკონომიკასაც“ უწოდებენ. ბაზარი და ვაჭრობა ყოველთვის არსებობდა, თვით ყველაზე უძველეს საზოგადოებებში. მაგრამ ე.წ. „ტრადიციული“ მეურნეობის (უპირატესად, ნატურალური მეურნეობის) პირობებში საბაზრო ურთიერთობები თამაშობდა მინიმალურ როლს საზოგადოებისა და ადამიანის ცხოვრებაში. მხოლოდ კაპიტალიზმის დროს დაიწყო ადამიანი სასიცოცხლოდ აუცილებელი საგნების ძირითადი ნაწილის შექნა საბაზრო გაცვლის მეშვეობით. ბაზრის გარეშე კაპიტალიზმის არსებობა შეუძლებელია, რადგანაც კაპიტალისტი ისწრაფვის მიიღოს ზედმეტი ღირებულება არა მატერიალურ-ნივთობრივი, არამედ ფულადი ფორმით. ეს კი შესაძლებელია მხოლოდ ბაზარზე შრომის მიერ წარმოებული პროდუქტის რეალიზაციით. ამგვარად, კაპიტალიზმის დაწყების შემდეგ მოკლე ვადაში კარდინალურად შეიცვალა საზოგადოებაში ეკონომიკური ურთიერთობა:

- „ტრადიციულ“ საზოგადოებაში ის კონცენტრირებული იყო „მცირე სოციუმში“ (ოჯახი, თემი, დასახლება და ა.შ.) და ემყარებოდა უპირატესად არაფულად საფუძველს; საბაზრო ურთიერთობები („დიდი სოციუმი“) ფულის გამოყენებით თამაშობდა დამხმარე როლს ჩვეულებრივი ადამიანის ცხოვრებაში;

- კაპიტალიზმის დროს ეკონომიკური ურთიერთობა გადაადგილდა „დიდი სოციუმში“ – ბაზარში (რეგიონულ, ეროვნულ, საერთაშორისო დონეზე) – და დაეყრდნო მხოლოდ ფულად საფუძველს; „მცირე სოციუმმა“ დაიწყო დამხმარე როლის თამაში (Поланьи 2002).

ყურადღება მივაქციოთ იმას, რომ დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიიდან ზემოთმოყვანილ განსაზღვრებაში კაპიტალიზმი განისაზღვრება მხოლოდ და მხოლოდ, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენა და ბევრი დელიკატური მომენტი მოყვანილ უხეშ სქემაში არ ჩანს. აქცენტები კეთდება ექსპლოატაციან და სოციალურ უსამართლობაზე. მაგრამ ყურადღება არ ექცევა შრომისა და მუშაკის გაუცხოების პრობლემას კაპიტალიზმის დროს. ის გამომდინარეობს იქიდან, რომ შრომის პროდუქტი ეკუთვნის კაპიტალისტ-დამპირავებელს და არა მომუშავეს. აქედან გამომდინარეობს შემოქმედებითი შრომისადმი მოტივაციის არარსებობა, რაც კაპიტალიზმს აქცევს უკიდურესად არაეფექტიანად ეკონომიკური თვალსაზრისითაც კი.

საკითხები, რომლებიც უკავშირდება კაპიტალიზმის ეთიკას და სულიერ-რელიგიურ მხარეს, მით უფრო არ განიხილებოდა მარქსიზმში. უფროს თაობას ახსოვს მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიის გამოჭედილი ფორმულა: „ყოფიერება განსაზღვრავს ადამიანის ცნობიერებას“. ვულგარულ-მატერიალური მსოფლმხედველობა, რომელიც გა-

მომდინარეობდა ეკონომიკის პრიმატიდან პოლიტიკაზე, იდეოლოგიაზე, საზოგადოების სულიერ ცხოვრებაზე, ხელს უშლიდა საბჭოთა საზოგადოებაში კაპიტალიზმზე ერთიანი წარმოდგენის ფორმირებას.

უკვე XX საუკუნის პირველ ნახევარში საზოგადოებას, რომელიც იწოდებოდა „კაპიტალისტურ“ საზოგადოებად, გამოუვლინდა უამრავი „დაავადება“, კაპიტალისტურმა წყობამ მოასწრო მოეხდინა თავისი სოციალურ-ეკონომიკური უუნარობის დემონსტრირება (მსოფლიო ომები, 1929-1933 წლების უძველესი ეკონომიკური კრიზისი, სხვა ეკონომიკური და სოციალური პრობლემები). განსაკუთრებით ნათლად კაპიტალიზმის ნაკლოვანებები ვლინდებოდა საბჭოთა კავშირის ფონზე, რომელიც ურყევად იმაგრებდა თავის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პოზიციებს მსოფლიოში. სიტყვამ „კაპიტალიზმი“ შეიძინა მყარი ნეგატიური შეფერილობა. ამის გათვალისწინებით დასავლეთის ქვეყნების იდეოლოგიები და პოლიტიკოსები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ რეპუტაცია შელახული „კაპიტალიზმისათვის“ უნდა მიეცათ ახალი სახელი.

მიუხედავად „ეკონომიკური მეცნიერების“ ტიტანური ძალისხმევისა, კაპიტალიზმის „პროგრესულობის“ დამტკიცება რთული გახდა: ამ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურმა ფორმაციამ საკმაოდ მოახდინა საკუთარი თავის დისკრედიტაცია. დისკრედიტაციის პროცესმა მიაღწია თავის აპოგეას 1930-იანი წლების გაჭიანურებული დეპრესიის პერიოდში. ამის შესახებ საკმაოდ გულახდილად განაცხადა ჯონ კენეტ გელბრეიტმა (1908-2006 წწ.) – ამერიკელმა ეკონომისტმა, რომელიც, სხვათა შორის, მთელი თავისი ცხოვრება გამოდიოდა კაპიტალიზმის თანმიმდევრულ აპოლოგეტად. თავის ბოლო წიგნში „უდანაშაულო ტყუილის ეკონომიკა: ჩვენი დროის სიმართლე“ ის ასკვნის: „სიტყვა „კაპიტალიზმს“ უწინდებურად ხმარობენ კაპიტალისტური სისტემის მხოლოდ ყველაზე რადიკალური და ღია დამცველები და თანაც არც ისე ხშირად“ (Гэлбрейт 2009). ომისშემდეგომ პერიოდში მარქსისტულ ლიტერატურაში გაჩნდა ტერმინი „კაპიტალიზმის საერთო კრიზისი“. ოფიციალურად ცნება „კაპიტალიზმის საერთო კრიზისი“ ბრუნვაში შემოდებულ იქნა XXII ყრილობაზე, ის შევიდა პარტიის მესამე პროგრამაში.

რა იგულისხმებოდა „კაპიტალიზმის საერთო კრიზისი“? სკკპ-ს მესამე პროგრამაში ჩამოთვლილია შემდეგი ნიშნები:

- კაპიტალიზმისგან სულ უფრო ახალი ქვეყნების ჩამოშორება;

- იმპერიალიზმის პოზიციების დასუსტება სოციალიზმთან ეკონომიკურ შეჯიბრებაში (1950-1960-იანი წლებში საბჭოთა ეკონომიკის ზრდის ტემპები მნიშვნელოვნად აჭარბებდა წამყვანი კაპიტალისტური ქვეყნების ზრდის ტემპებს, თუმცა 80-იანი წლებისათვის სიტუაცია შეიცვალა);

- იმპერიალიზმის კოლონიური სისტემების ნგრევა (საბჭოთა იდეოლოგიები იმედოვნებდნენ, რომ განთავისუფლე-

ბული სახელმწიფოები წავიდოდნენ სოციალიზმის გზით თუ არა, „არაკაპიტალისტური გზით“ (მინც);

- იმპერიალიზმის წინააღმდეგობის გამწვავება სახელმწიფო-მონოპოლისტური კაპიტალიზმის განვითარებასთან და მილიტარიზმის ზრდასთან ერთად;

- შინაგანი არამდგრადობის გაძლიერება და კაპიტალისტური ეკონომიკის ლაბა, რომელიც ვლინდებოდა კაპიტალიზმის მზარდი უუნარობით გამოეყენებინა სრულად საწარმოო ძალები (წარმოების ზრდის დაბალი ტემპები, პერიოდული კრიზისები, სამრეწველო სიმძლავრეების მუდმივი დაუტვირთაობა, ქრონიკული უმუშევრობა);

- შრომასა და კაპიტალს შორის ბრძოლის გაძლიერება;

- მსოფლიო კაპიტალისტური მეურნეობის წინააღმდეგობის მკვეთრი გამწვავება;

- პოლიტიკური რეაქციის არნახული გაძლიერება ყველა მიმართულებით, ბურჟუაზიულ თავისუფლებაზე უარის თქმა და მთელ რიგ ქვეყნებში ფაშისტური, ტირანული რეჟიმების დამყარება;

- ბურჟუაზიული პოლიტიკისა და იდეოლოგიის ღრმა კრიზისი.

საკვპ პროგრამაში აღინიშნებოდა, რომ „კაპიტალიზმის საერთო კრიზისის“ პირველი ეტაპი დაიწყო პირველი მსოფლიო ომისა და პირველი სოციალისტური სახელმწიფოს – საბჭოთა კავშირის შექმნის შედეგად. მეორე ეტაპი დაიწყო მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ და სოციალისტური ბანაკის ჩამოყალიბებით. და ბოლოს, 1950-იანი წლების ბოლოსა და 1960-იანი წლების დასაწყისში, „კაპიტალიზმის საერთო კრიზისი“ გადავიდა შემდეგ სტადიაზე (მესამე ეტაპი), რომელიც უკავშირდებოდა კოლონიური სისტემის საბოლოო კრახს და მთელი რიგი განვითარებადი ქვეყნების გადასვლას არაკაპიტალისტური განვითარების გზაზე.

ჩვენ დაწვრილებით არ ვაპირებთ კომენტარი გავუკეთოთ „კაპიტალიზმის საერთო კრიზისის“ ზემოთხამოთვლილ ნიშნებს. აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ პარტიის პროგრამა მთლიანობაში სრულიად ობიექტურად ასახავდა სიტუაციას, რომელიც ჩამოყალიბდა 1960-იანი წლების დასაწყისში კაპიტალისტურ ქვეყნებში და მთლიანად მსოფლიოში. საკმაო რისიკა ვთქვამთ, რომ „კაპიტალიზმის საერთო კრიზისის“ ცნების გამოყენება ზოგიერთ შემთხვევებში დაიწყეს არამარქსისტმა ავტორებმა კი. აღსანიშნავია, რომ მარქსიზმი, როგორც ვულგარულ-მატერიალისტური მსოფლმხედველობა, ასახავდა კაპიტალიზმის მხოლოდ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მხარეებს დროის იმ მომენტში ისე, რომ არ ეხებოდა მის სულიერ მხარეს. არადა სწორედ სულიერი მხარეა კაპიტალიზმის ფუნდამენტი და კაპიტალიზმის კრიზისი სწორედ სულიერ სფეროში გამოვლინდა ყველაზე მწვავედ.

„პროფესიონალმა ეკონომისტებმა“ და „იდეოლოგიური ფრონტის“ სხვა მუშაკებმა აქტიურად დაიწყეს „უხამსი“ სიტყვა „კაპიტალიზმის“ სინონიმების მოძიება. მის შემცვლელად

გვევლინებოდა სხვადასხვა სიტყვათშეთანხმება; დღეისათვის „ბუნებრივ შერჩევას“ შემდეგმა ტერმინებმა გაუძლეს: „საბაზრო სისტემა“, „საბაზრო ეკონომიკა“, „საბაზრო მეურნეობა“ და ა.შ.. აი, როგორ აღწერს „სამეცნიერო“ ძიების ამ პროცესს ჯ. გელბრეიტი: „დაიწყო „კაპიტალიზმის“ ალტერნატიული ტერმინის ძიება. აშშ-ში სცადეს გამოეყენებინათ სიტყვათშეთანხმება „თავისუფალი მეწარმეობა“ – ამან არ გაამართლა. თავისუფლება, რომელიც გულისხმობს მეწარმეების მიერ თავისუფალი გადაწყვეტილების მიღებას, დამაჯერებელი არ გამოდგა. ევროპაში გაჩნდა სიტყვათშეთანხმება „სოციალ-დემოკრატია“ – კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის ნარევი... მაგრამ აშშ-ში სიტყვა „სოციალიზმი“ წარსულში მიუღებელი იყო (ახლანდელ დროშიც ეს ძალაშია). ბოლო წლებში დაიწყეს სიტყვათშეთანხმების „ახალი კურსის“ გამოყენება, მაგრამ ის ძალზე გაიგივებული იყო ფრანკლინ დელანო რუზველტთან და მის მომხრეებთან. შედეგად, სამეცნიერო სამყაროში მოდური გახდა „საბაზრო სისტემა“, ვინაიდან მას არ გააჩნდა უარყოფითი ისტორია – სხვათა შორის, მას საერთოდ არ გააჩნია ისტორია. შეუძლებელია იმაზე უფრო ყოველგვარ აბრს მოკლებული ტერმინის მოძებნა, ვიდრე „საბაზრო სისტემა“ (Гэлბრეიტ 2009).

სხვათა შორის, ტერმინი „საბაზრო ეკონომიკა“ არანაკლებ აბსურდულია, ვიდრე „კაპიტალისტური ეკონომიკა“ და ამაში რთულია არ დავეთანხმოთ ჯ. გელბრეიტს. იმის შესახებ, რომ დღეს ჩვენ ვაქვს არა ეკონომიკა, არამედ ანტიეკონომიკა, უკვე ზემოთ ვისაუბრეთ. მაგრამ „ბაზრის“ რაიმე ნიშანწყალს ჩვენ ასევე ვერ ვამჩნევთ მსოფლიოს „ყველაზე საბაზრო“ ქვეყანაში – აშშ-ში კი. ბაზრის უმნიშვნელოვანესი ნიშანი, როგორც „ეკონომიკის“ სახელმძღვანელოები გვიხსნიან, კონკურენციაა, რომელიც უზრუნველყოფს ფასების „ავტომატურ“ („სტიქიურ“) ფორმირებას. ეს უკანასკნელი „წონასწორულია“, „სამართლიანია“ და ა.შ.. საბაზრო ურთიერთობების დროს გამყიდველებსა და მყიდველებს გააჩნიათ კონტრაგენტების არჩევის თავისუფლება და შესაძლებლობა, ერთმანეთში პირდაპირი ურთიერთობის უფლება და ა.შ.. ასეთი ბაზარი დიდი ხანია სამყაროში არსად არსებობს. შესაძლოა, ის ყოფილიყო ადამ სმიტის დროს ან უფრო ადრე. ბაზარი, ისევე, როგორც ეკონომიკა, დიდი ხანია, რაც „მოკვდა“. მისი „სიკვდილის“ ძირითადი მიზეზი ისაა, რომ „ეკონომიკაში“ დაიწყო მონოპოლიების (ტრესტების, კონცერნების, სინდიკატების, კარტელების) ბატონობა, რომლებმაც დაიწყეს თავიანთი პირობების კარნახი „ბაზრის“ სხვა მონაწილეების მიმართ. მონოპოლიებსა და ბაზრის „სიკვდილზე“ შეიძლება წავიკითხოთ ჯ. გელბრეიტის ზემოთხსენებ წიგნში. ამიტომ, სიტყვა „ბაზარი“ თანამედროვე საზოგადოების აღსაწერად ბრჭყალებში უნდა გამოვიყენოთ. დავამატებთ, რომ „ბაზრის“ „სიკვდილი“ დადგა ასევე იმიტომ, რომ დღეს „ბაზრის“

მონაწილეებმა დიდი ხანია, რაც დაკარგეს ერთმანეთში თავისუფალი ურთიერთობის შესაძლებლობა. მათ შორის ჩამოყალიბდა სხვადასხვა შუამავლების მძლავრი „კორდონები“, მათ შორის, ბანკირებისა და „ფინანსური შუამავლების“ სახით. დღეს ისინი არა მარტო „შუამავლებია“, არამედ მონოპოლისტები, თანაც, ყველაზე მთავარი მონოპოლისტები. რატომ? იმიტომ რომ „აწარმოებენ“ „საბაზრო ეკონომიკაში“ ყველაზე დეფიციტურ „საქონელს“ – ფულს.

საერთოდ, ტერმინის როლზე, რომელსაც მეტ-ნაკლებად ზუსტად შეუძლია ასახოს თანამედროვე დასავლური საზოგადოების არსი, პრეტენზიას აცხადებს მთელი რიგი სიტყვები და სიტყვათშეთანხმებები. მაგალითად, ამერიკელი საზოგადო მოღვაწე ლინდონ ლარუში (საკმაოდ ცნობილი ფიგურა აშშ-ში, რომელმაც რამდენჯერმე კენჭი იყარა ქვეყნის პრეზიდენტის პოსტზე) ვარაუდობს, რომ ყველაზე ზუსტად თანამედროვე საზოგადოება (დასავლური, მაგრამ განსაკუთრებით ამერიკული) შეიძლება დახასიათდეს სიტყვით „ფაშისტური“. ერთი შეხედვით, ეს ძალზე მოულოდნელ, მკვეთრ და შესაძლოა, უსამართლო ფაქტად გვეჩვენება. ვნახოთ ფაშიზმს როგორ განმარტავდა ბენიტო მუსოლინი 1920-იან წლებში (ეს ტერმინი არა გერმანიაში, არამედ იტალიაში გაჩნდა): „ფაშიზმი უფრო სწორად უნდა ვუწოდოთ კორპორატიზმს, რამდენადაც ეს არის სახელმწიფო და კორპორატიული ხელისუფლების შერწყმა“. გასული საუკუნის 20-30-იან წლებში „ფაშიზმი“ და „კორპორატიზმი“ ხშირად გამოიყენებოდა ურთიერთშემცველ ტერმინებად საზოგადოებრივი დისკუსიის დროს.

ომისშემდგომ მარქსისტულ ეკონომიკურ ლიტერატურაში ფართო გამოყენება ჰპოვა ტერმინმა „სახელმწიფო-მონოპოლისტური კაპიტალიზმი“ (სმკ). ეს კიდევ ერთი ტერმინია, რომელიც ასახავს საზოგადოების იმავე ტიპს, რომელსაც ეწოდება „ფაშისტური“ ანუ „კორპორატიული“. თანამედროვე დასავლური (განსაკუთრებით ამერიკული) საზოგადოება შეიძლება დახასიათდეს ნებისმიერი ზემოთ-დასახელებული ტერმინით. ამ საზოგადოების ძირითადი ნიშნებია:

- სახელმწიფოსა და უმსხვილესი კორპორაციების (მონოპოლიების) შერწყმა;

- საზოგადოებრივი სიმდიდრის გადანაწილება ადამიანთა ძალიან ვიწრო ჯგუფების (მსოფლიო მევახშეების) სასარგებლოდ;

- ოლიგარქებისა და ზემდგომთა მიერ ძალადობის განხორციელება მოსახლეობის უდიდესი ნაწილის მიმართ (იურიდიული კანონები წყვეტენ მოქმედებას, რეპრესიული აპარატი ღებულობს ჰიპერტროფირებულ განვითარებას, საყოველთაო თვალთვალი მოსახლეობაზე ნორმალაა ქცეული, ძლიერდება სულიერი ძალადობა და ადამიანთა პირდაპირი „ზომბირება“ და ა.შ.).

თანამედროვე ადამიანი ცხოვრობს „მრუდე სარკეების

სამეფოში“. გაგება იმისა, თუ როგორაა მოწყობილი თანამედროვე „ეკონომიკა“ და „ბაზარი“, რას წარმოადგენს „ფული“ და „ბანკები“, რაში მდგომარეობს ეკონომიკური, ფინანსური და საბანკო კრიზისების მიზეზები, დღეისათვის უკიდურესად რთულია. ამისათვის თავი უნდა დავაღწიოთ იმ „დაწყებით სახელმძღვანელოებსა“ და „კატეხიზმებს“, რომლებიც თავსმოხვეულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ექსპერტების კარნახით იმ პირთა შეკვეთით, რომლებიც მართავენ კაცობრიობას. ესენია სწორედ ის მევახშეები, რომელთა შესახებაც წერდა ჯერ კიდევ არისტოტელე (როცა ხსნიდა ხრემატისტიკის არსს) და რომელთა ხელისუფლებაში მოსვლისა მას ძალიან ეშინოდა.

რაც შეეხება ჩვენს სახელმძღვანელოებს ეკონომიკაში, კრედიტის ფუნქციისა და როლის აღწერის დროს მათში ჭარბობს მაჟორული ტონი და გამოიყენება სტანდარტული ფრაზები „საზოგადოებრივი კვლავწარმოების უზრუნველყოფაში კრედიტის უმნიშვნელოვანეს როლზე“, „მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებაში კრედიტის წვლილზე“, „მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესზე კრედიტის ზემოქმედების სტიმულირებაზე“ და ა.შ.. ბანკებისა და კრედიტების მისამართით პანეგირიკების სია უსასრულოდ შეიძლება გაგრძელდეს.

ეკონომიკაზე ჩვენი სახელმძღვანელოები სტუდენტებს უყალიბებს დამახინჯებულ გაგებას მრავალ საკითხზე, რომლებიც ეხება თანამედროვე ფინანსურ და ფულად სისტემას. ავტორები თითქმის უნისონში საუბრობენ ბანკებზე, როგორც „ფინანსურ შუამავლებზე“, რომლებიც ასრულებენ „კაპიტალის გადანაწილების“ ფუნქციას დარგებს, ბაზრებს, ცალკეულ კომპანიებს შორის და ა.შ., „რითაც ისინი ხელს უწყობენ კვლავწარმოების ოპტიმალური პროპორციების ფორმირებას“. ამგვარი პროპაგანდის შემდეგ ახალგაზრდა ადამიანებს უყალიბდება წარმოდგენა, რომ ბანკები მხოლოდ ღებულობენ ფულს ცალკე პირებისგან (ფიზიკური, იურიდიული) და გადასცემენ ამ ფულს სხვა პირებს. ანუ, ბანკები მხოლოდ და მხოლოდ „შუამავლები“ არიან, რომლებიც იღწვიან საზოგადოებისათვის. ხოლო იმის შესახებ, რომ ბანკები „ქმნიან“ ახალ ფულს და თანაც, ამ ფულის დიდი ნაწილი თავს იყრის ამავე ბანკებში, სახელმძღვანელოებში მინიშნებაც კი არ არის.

სახელმძღვანელოებში ასევე გახმოვანებულია აბსურდული იდეა, რომ თითქოს ბანკები „მონაწილეობენ საზოგადოებრივი პროდუქტის შექმნაში“. მაგრამ მე არ მინახავს არცერთი „საბანკო პროდუქტი“, რომლის გამოყენება შესაძლებელი იყოს ადამიანის ბუნებრივი საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად. შეუძლებელია ამგვარი „საბანკო პროდუქტების“ ჭამა, ჩაცმა, ყოფაცხოვრებასა და წარმოებაში გამოყენება. საბჭოთა უმაღლეს სასწავლებლებში ყველაფერი ცუდად როდი იყო: ჩვენ სწორად გვისხნიდნენ, რომ საბანკო საქმიანობა განეკუთვნება მიმოქცევის სფეროს, რომ

ბანკები ახალ ღირებულებას არ ქმნიან, არამედ მონაწილეობენ საზოგადოებრივი პროდუქტის გადანაწილებაში, რომელიც შექმნილია მრეწველობაში, მშენებლობაში, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულ ადამიანთა შრომით. ჩვენი სტატისტიკის ეროვნული სამსახური კი „საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მეთოდური რეკომენდაციების“ საფუძველზე ცდილობს დაასაბუთოს, რომ თითქოს წარმოებული მთლიანი შიდა პროდუქტის ღირებულებით შეფასებაში რამდენიმე პროცენტი ბანკებზე მოდის. საჭიროა რაღაცნაირად დასაბუთდეს მევახშეების „საზოგადოებრივი მნიშვნელობა“!

იმისათვის, რომ მკითხველს ეჭვი არ შეეპაროს ბანკების „უცოდველობაში“, სახელმძღვანელოების ავტორები თავიანთ ძალისხმევას არ ზოგავენ. ისინი გულმოდგინეთ გვიხსნიან, რომ შავბნელი სუბიექტები, რომლებსაც შუა საუკუნეებში ეწოდებოდნენ „მევახშეები“ (საკმარისია გავიხსენოთ სისხლისმსმელი შეილოკი შექსპირის „ვენეციელი ვაჭრიდან“) და დღევანდელი „ცივილიზებული“ ბანკირები, „პრინციპულად განსხვავდებიან“ ერთმანეთისაგან. ისინი გვარწმუნებენ, რომ „თანამედროვე საბანკო კრედიტი“ სულ სხვაა, ვიდრე „მევახშური კრედიტი“.

თანამედროვე „ეკონომიკებში“ მევახშური კრედიტი ჩვეულებისამებრ განიხილება, როგორც საბანკო კრედიტის ისტორიული წინამორბედი. მისი დამახასიათებელი ნიშნებია ზემოაღნიშნული საპროცენტო განაკვეთების გამოყენება ვალების დაფარვის მიზნით. მაგრამ განა მევახშურ პროცენტებს არ „გვახვევენ“ თავს დღეს ჩვენი „ცივილიზებული“ ბანკირები? განა ბანკები არ იძლევიან კრედიტებს „მომხარების დაკრედიტებისა და ვალების გადახდის მიზნით“? გავიხსენოთ, რომ ჯერ კიდევ 2008 წლის პირველ ნახევარში (კრიზისის დაწყებამდე) ბანკები როგორ თავისუფლად იძლეოდნენ კრედიტებს და სულ არ ანაღვლებდათ, რა მიზნით დახარჯავდნენ მას კლიენტები. სახელმძღვანელოების ავტორების მთელი ეს „მსჯელობა“ მიზნად ისახავს თანამედროვე მევახშეების გარშემო „სიწმინდის შარავანდელის“ შექმნას, რომელიც თითქოს „დაიმსხვრა“ მათი „ბნელი წარსულით“. საუბარი ეხება მხოლოდ და მხოლოდ „აბრის“ გამოცვლას იმისათვის, რომ ახალგაზრდებისათვის მიმზიდველი გახდეს „ფულადი“ ცივილიზაციის ეპოქის „სოციალურად მნიშვნელოვანი პროფესია“.

თუ სერიოზულად ვისაუბრებთ სასესხო პროცენტის განაკვეთის ცვლილებაზე შუა საუკუნეებიდან დღემდე, ნამდვილად უნდა ვაღიაროთ საპროცენტო განაკვეთების შემცირების ტენდენცია. მაგრამ ეს განპირობებულ იქნა არა იმით, რომ მევახშეები „სხვანი“ გახდნენ, რომ მათ შეწყვიტეს „მევახშეობა“, არამედ იმით, რომ მკვეთრად გაიზარდა სასესხო კაპიტალის მიწოდება. განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც მევახშეებმა შეძლეს თავიანთი ვალდებულებების ნაწილობრივი დარეზერვების ლეგალიზება. დღეს ნათელია, რომ ნებისმიერი შესაძლებლობის დროს (სასესხო კაპიტა-

ლის ბაზარზე მოთხოვნა-მიწოდების ბალანსის დარღვევისას) ბანკირები გარდაისახებიან შეილოკებად და გობსკეებად.

შედეგად იქმნება ისეთი გრძნობა, რომ მსოფლიოში არსებობს ორი რეალობა. პირველი მაკროეკონომიკური სახელმძღვანელოებია, რომლებშიც წერია, თუ როგორ უნდა უზრუნველყოთ ფულის მიმოქცევის, საქონლისა და მომსახურების შეუფერხებელი გადაადგილება. ბაზარი კი აღიარებულია, როგორც წმინდა პანაცეა და სამოთხე დედამიწაზე.

მეორე ისაა, სადაც რეალურად არსებობენ გადამგდებნი, დოცლაპიები, „ფარატიხა ფასიანი ქალაქები“ და სპეკულიანტები. ჯერჯერობით „გადამგდები“ არ შესულა სახელმძღვანელოებში, როგორც თანამედროვე ეკონომიკის შემადგენელი ნაწილი. ყველა რატომღაც ფიქრობს, რომ ეს წესებისგან გამონაკლისია და მათ მიერ შექმნილი კოლიზიები კი კერძო ხასიათს ატარებს.

მატერიალური სიკეთის წარმოების პროცესის ორგანიზატორ მეწარმეებსა და „ჰაერიდან“ ფულის წარმოების პროცესის ორგანიზატორ ბანკირებს შორის განსხვავება მშვენივრად აჩვენა ცნობილმა მრეწველმა ჰენრი ფორდმა. ის იყო ერთ-ერთი იმ მეწარმეთაგან, რომელსაც ესმოდა, რომ საბოლოო ჯამში მრეწველი უნდა მისდევდეს მომხმარებლის „მსახურების“ და არა მოგების შექმნისა და დაგროვების მიზანს, მით უფრო ფულადი ფორმით. მეორე მიზანი მეწარმეს აქცევს მევახშის უნებლიე მონად და კლერკად. ჰ. ფორდს მშვენივრად ესმოდა, რომ „მოგება“ – მევახშეების იდეოლოგიის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი და გამდიდრების მექანიზმია. აკი, კაცმა რომ თქვას, ის არ ჭირდება არც მუშას, არც მომხმარებელს, არც თვით მრეწველს. ის მხოლოდ მევახშეს სჭირდება, რომლებიც პერიოდულად (კრიზისების პერიოდებში) აწარმოებენ „მოსავლის აღებას“ „მოგების“ სახით იმ „მიწაზე“, რომელიც დათესეს, მორწყეს და დაამუშავეს დაქირავებულმა მუშაკებმა სამრეწველო მეწარმეების ხელმძღვანელობით. ჰენრი ფორდი ამბობდა, რომ თუ ადგილი აქვს წარმოების შემოსავლების გადაჭარბებას დანახარჯებზე, ეს სხვაობა (მოგება) არ უნდა იქნეს დაგროვილი, არამედ მაშინვე უნდა განაწილდეს: ერთი ნაწილი უნდა წავიდეს წარმოების განვითარებისკენ (რაც შექმნის მოთხოვნას საინვესტიციო საქონელზე), ხოლო მეორე ნაწილი დაუბრუნდეს მყიდველებს ან უნდა წარიმართოს მუშებისა და თვით მეწარმის შემოსავლების ასამაღლებლად (რაც სტიმულს მისცემს სამომხმარებლო საქონელზე მოთხოვნას). აღსანიშნავია, რომ ჰენრი ფორდმა არაერთხელ დაუბრუნა ფული მის მიერ წარმოებული ავტომობილების მყიდველებს იმ შემთხვევაში, როცა წარმოების დანახარჯების შემცირება აღმოჩნდებოდა დაგეგმილზე მეტი. ცხადია, რომ წარმოების ორგანიზაციის მიმართ მსგავსი მიდგომით ადგილი ჰქონდა ფორდის ავტომობილზე ფასების გეგმაზომიერ შემცირებას წლიდან წლამდე.

როგორი პარადოქსულიც არ უნდა იყოს, ჰენრი ფორდი

იყო მეწარმე აშკარად გამოხატული ანტიკაპიტალისტური მსოფლმხედველობით. ის, ალბათ, ეკონომიკის (ეკონომიკის – როგორც შემოქმედებითი, კონსტრუქციული საქმიანობის) ერთ-ერთი ბოლო „რაინდი“ იყო, რომელიც ეწეოდა უკომპრომისო ბრძოლას უოლ-სტრეიტის ბანკირებთან. მათ შორის, მან დაუნდობლად ამხილა მათი „გენერალური შტაბის“ – აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო სისტემის საქმიანობა. ჰ. ფორდს მშვენივრად ესმოდა, რომ ერთადერთი საშუალება, რომლითაც შეიძლებოდა უოლ-სტრეიტის ბანკირების „დაჯახნა“, მწარმოებლებსა და მომხმარებლებს შორის გრძელვადიანი და ურთიერთმომგებიანი ურთიერთობის დამყარება და ამ ურთიერთობიდან „ფინანსური შუამავლების“ განდევნა იყო. მათ, რომელთაც ნამდვილად სურთ გაიგონ, რა არის ფული და კრედიტი, რას წარმოადგენს „კაპიტალისტური ეკონომიკა“, რომელია „ეკონომიკის“ ამ მოდელის ალტერნატივა, ვურჩევთ წაიკითხოთ ჰ. ფორდის ნაშრომები (Форд, 2000). ვფიქრობთ, რომ ჰ. ფორდს დღეს შეუძლია მეტი დახმარება აღმოუჩინოს ჩვენს საზოგადოებას, ვიდრე მთავრობის ნებისმიერ პომპეზურ პროგრამებს ქვეყნის კრიზისიდან გამოყვანის შესახებ.

რა თქმა უნდა, ჰ. ფორდი, როგორც მოაზროვნე და როგორც პრაქტიკოსი მართლ არ ყოფილა. მათ შორის, რომელიც თითქმის ფორდის თანამედროვენი და მისი თანამოაზროვნეები იყვნენ, შეგვიძლია დავასახელოთ, მაგალითად, ამერიკელი ჰენრი ჯორჯი და გერმანელი სილვიო ჰებელი. სხვათა შორის, არცერთი არ ყოფილა „პროფესიონალ ეკონომისტთა“ გილდიის წევრი.

პირველი გამოვიდა მუშათა წრიდან და იყო პროფკავშირელი აქტივისტი. მან დაწერა წიგნი „სიღარიბე და პროგრესი“ (Джордж, 1992), რომელიც ამერიკაში XIX საუკუნის ბოლოსათვის თითქმის ყველა დიასახლისისთვის იყო ცნობილი და რომელმაც მარქსის „კაპიტალი“ არაკონკურენტუნარიან „ინტელექტუალურ პროდუქტად“ აქცია. ჰ. ჯორჯის ნაშრომი მოიცავს XIX საუკუნის დასავლურ საზოგადოებაში ეკონომიკური წესრიგის ღრმა ანალიზს და იძლევა კაპიტალიზმის ეკონომიკური და სოციალური რეკონსტრუქციის მკაფიო ორიენტირებს, თანაც რევოლუციური არეულობის გარეშე. მეფასხეებს განსაკუთრებით აშფოთებდათ ჰ. ჯორჯის მარტივი აზრი იმის შესახებ, რომ ფული წარმოადგენს არა სიმდიდრეს, არამედ მხოლოდ საშუალებას, რომლის დახმარებითაც კაპიტალისტურ საზოგადოებაში ერთი ადამიანი ქონებას ართმევს სხვა ადამიანს. მან აჩვენა, რომ ყველაზე რეალური სიმდიდრე არის მიწა და სხვა ბუნებრივი რესურსები, რაც ადამიანს მიეცა ღვთისგან და რომ ბანკირების მიზანია მათზე სრული კონტროლის დამყარება.

მეორე მოღვაწე იყო კომერსანტი სილვიო ჰებელი. მას ეკუთვნის ნაშრომი „ბუნებრივი ეკონომიკური წესრიგი“ (Гезель, 2004).

ცნობილია ინგლისელი ეკონომისტის ჯ. კეინზის სიტყვები:

„მე დარწმუნებული ვარ, რომ მომავალი უფრო მეტს ისწავლის ჰებელისგან, ვიდრე მარქსისგან“.

სხვათა შორის, ჰებელის იდეები (უპ. ყოვლისა, „უპროცენტო“, ანუ „ნეიტრალური“ ფულის შემოღების იდეა) აქტიურად განხორციელდა ცხოვრებაში გასული საუკუნის 30-იან წლებში ცალკეული თემებისა და მუნიციპალიტეტების დონეზე მთელ რიგ ქვეყნებში და მან საშუალება მისცა ამ ქვეყნებს ქმედითი წინააღმდეგობა გაეწიათ მაშინდელი კრიზისისათვის.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ სამწუხაროდ დღეს არც ამერიკულ, არც გერმანულ და არც ჩვენს უნივერსიტეტებში სტუდენტებს არათუ წაუკითხავთ ჰ. ფორდის, ჰ. ჯორჯის, ს. ჰებელის ნაშრომები, არამედ საერთოდ არაფერი სმენიათ მათ შესახებ (გარდა ჰ. ფორდისა). თანაც, იგივე შეიძლება ითქვას პროფესორების უმეტეს ნაწილზეც, რომლებიც ეწევიან სტუდენტების „განათლებას“ mainsteam-ის პროგრამით. ვფიქრობთ, რომ ჰ. ჯორჯი და ს. ჰებელი კარგი თანამეწიერები იქნებოდნენ ჩვენი ქვეყნის კრიზისიდან გამოსვლაში. ამისათვის, ჩვენი აზრით, საჭიროა ყველანაირად ხელი შევუწყოთ მათი ნაშრომების პოპულარიზაციას ჩვენს ქვეყანაში.

რასაკვირველია, დასავლეთში გამომავალი პუბლიკაციები ფულის პრობლემების შესახებ, ძირითადად, mainstream-ის – „მეფასხეთა პარტიის“ „გენერალური ხაზის“ სულისკვეთებითაა გაჟღერებული. თუმცა, სურვილის შემთხვევაში, წიგნებისა და სტატიების მღვრიე ნაკადში შეიძლება ვიპოვოთ პატიოსანი და სიღრმისეული ნაშრომები იმ ავტორებისა, რომლებსაც პირობითად შეიძლება ვუწოდოთ „ეკონომიკური ოპოზიცია“. ამ „ეკონომიკური ოპოზიციის“ ნათელი წარმომადგენლებია ჰენრი ფორდი, ჰენრი ჯორჯი, სილვიო ჰებელი. ისინი დიდი ხნის წინათ ცხოვრობდნენ და ქმნიდნენ თავიანთ ნაშრომებს XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის პირველ ათწლეულებში. მათ შეიძლება ვუწოდოთ „ეკონომიკური ოპოზიციის“ „კლასიკოსები“ (Катаинов, 2013).

მაგრამ, მადლობა ღმერთს, დღესაც ჩნდება „ეკონომიკური ოპოზიციის“ საინტერესო ნაშრომები, რომლებიც აგრძელებენ „კლასიკოსების“ ტრადიციებს და აწვითარებენ მათ აზრს თანამედროვე რეალობის გათვალისწინებით.

აი, მაგალითად, „ეკონომიკური ოპოზიციის“ ნათელი წარმომადგენელი – ამერიკელი ემრი შელდონი. მრავალთათვის ამერიკასა და მის ფარგლებს გარეთ ცნობილია შელდონის ნაშრომი „მილიარდები ბანკირებს, ვალი ხალხს“. თავისი ფორმით ეს წარმოადგენს აშკარა პუბლიცისტიკას, ხოლო აზრის სიღრმით და სიმწვავეთ გვაგონებს ჰენრი ჯორჯს, რომელიც შელდონამდე ასი წლით ადრე მოღვაწეობდა ამერიკაში.

მოვიყვანოთ მხოლოდ ერთი ციტატა შელდონის ზემოთ-ნახსენები ნაშრომიდან:

„ერთადერთი გზა, რომლითაც ფული (რომლებიც, სხვათა შორის, არა ნამდვილ ფულს, არამედ, უფრო საკრედიტო ვალს წარმოადგენს), ამერიკაში მიმოქცევაში ხვდება მაშინ, როცა მათ სესხად იღებენ ბანკირებისგან. როდესაც შტატები და მოსახლეობა ვალს იღებს მსხვილი ოდენობით, იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს ქვეყანა განიცდის აყვავებას. მაგრამ სინამდვილეში ბანკირები „ქმნიან“ მხოლოდ ფულის რაოდენობას, რომელიც თანხობრივად შეესაბამება თითოეულ სესხს და არასოდეს მის იმ დამატებით რაოდენობას, რომელიც აუცილებელია პროცენტების გადასახდელად. სწორედ ამიტომაც, რომ ახალი ფულის მოცულობა ვერასოდეს ვერ შეძლებს დაეწიოს გაცემული ვალების მოცულობას. თანხა, რომელიც აუცილებელია სესხებზე პროცენტების გადასახდელად, არ „იქმნება“ და ამიტომ, უბრალოდ ის არ არსებობს! ამ სისტემის ფარგლებში, რომელშიც ახალი ვალების მოცულობა ყოველთვის აჭარბებს გაცემული თანხების მოცემულობას, მნიშვნელობა არ აქვს, ბევრს სესხულობთ თუ ცოტას; საერთო ვალის ზრდა ბევრად უსწრებს ხელმისაწვდომი საშუალებების რაოდენობას მათ დასაბრუნებლად. ადამიანები ვერასდროს შეძლებენ თავი დააღწიონ ვალებს“ (Эмри, 2009).

ძალზე საინტერესო და ინფორმაციულია 1990-იანი წლების ბოლოს გამოსული ინგლისელი ეკონომისტის მ. როუბოთემის წიგნი, რომელსაც ეწოდება „სიკვდილის ძალაუფლება. თანამედროვე ფულის, სავალო მონობისა და დესტრუქციული ეკონომიკის გამოკვლევა“ (Rowbotham, 1998). წიგნი ეყრდნობა ბოლო ასი წლის მანძილზე დიდი ბრიტანეთის შესახებ სტატისტიკური მონაცემების ანალიზს. თავისი წიგნის დასაწყისში მ. როუბოთემი წერს:

„არავითარ შემთხვევაში არ იწვევს გაკვირვებას ის ფაქტი, რომ ერები იმყოფებიან ქრონიკული მევაღების მდგომარეობაში, მთავრობებს არ გააჩნიათ საკმარისი რესურსები, საზოგადოებრივი სამსახურები არასაკმარისად ფინანსდება, ხოლო ადამიანები დამძიმებულნი არიან იპოთეკური და ოვერდრაფტის კრედიტებით (ოვერდრაფტი - კრედიტი, რომლის მიხედვითაც მოვალეს შეუძლია მიიღოს დამატებითი საშუალებები თავდაპირველად შეთანხმებული ლიმიტის ზემოთ). ამ ფულადი უკმარისობისა და არაგადახდისუნარიანობის მიზეზი მდგომარეობს იმაში, რომ ფინანსური სისტემები... ყველა ქვეყანაში ფაქტობრივად ემყარება ვალს... თანამედროვე ფულისა და ვალის შექმნა მიმდინარეობს პარალელურად...“

ფულის შექმნა და მიწოდება ახლანდელ დროში თითქმის მთლიანად გადაცემულია ბანკებისა და სხვა საკრედიტო ინსტიტუტებისათვის. ადამიანთა უმრავლესობა ვარაუდობს, რომ თუ ისინი სესხულობენ ბანკისგან, ე.ი., ისინი სესხულობენ ფულს სხვა ადამიანებისგან. ფული, რომელიც ვალადაა გაცემული ბანკების მიერ, არ წარმოადგენს ადრე არსებული ფულის გასესხებას; ბანკების მიერ ვალად გაცემული ფული

- დამატებით შექმნილი ფულია. ფულის ნაკადი, რომლებიც გენერირებულია ადამიანების, მეწარმეებისა და მთავრობების მიერ, რომლებიც მუდმივად იღებენ ვალს ბანკებიდან და სხვა საკრედიტო ინსტიტუტებიდან, აკმაყოფილებენ მთელი ეკონომიკის მოთხოვნილებებს. ამგვარად, ფულის მიწოდება დამოკიდებულია ადამიანებზე, რომლებიც დებულობენ ვალს და დავალიანების დონე ეკონომიკის შიგნით სხვა არაფერია, თუ არა შექმნილი ფულის მოცულობის მაჩვენებელი“ (Rowbotham, 1998).

ოდნავ ქვემოთ როუბოთემი ყურადღებას აქცევს იმ ფაქტს, რომ თანამედროვე ადამიანები უკვე ვეღარ გრძობენ მზარდი ვალის დამანგრეველ ზემოქმედებას და რომ დღევანდელი ფულადი სისტემა, რომელიც ემყარება ვალს, საზოგადოებისათვის ყველაზე უარესია ფულადი სისტემის ნებისმიერი პროექტიდან:

„ბოლო 30 წელი თითქმის უნიკალურია წინა სამასწლეულთან შედარებით იმით, რომ ადამიანებმა შეწყვიტეს ვალის პრობლემაზე ფიქრი... XVIII საუკუნის განმავლობაში გაისმოდა მუდმივი მოწოდებები რეფორმების გატარების მოთხოვნით, რომელიც შეამსუბუქებდა სავალო ტვირთს. XIX საუკუნეში ევროპასა და ამერიკაში განვითარებადი ინდუსტრიალიზაციისა და სასოფლო-სამეურნეო განვითარების პერიოდებში, ადამიანთა უმრავლესობა ზედმეტ საბანკო აქტიურობას თვლიდა უსაშინლესი სიღარიბის მთავარ მიზეზად. XX საუკუნეში, 1930-იანი წლების დეპრესიის დროს, ფინანსურმა სისტემამ ეკონომიკა მკაცრ კონტროლს დაუქვემდებარა და ის სრულ კრაშამდე მიიყვანა. ეს ის პერიოდია, რომელიც ისტორიაში, შეიძლება ითქვას, პირველად ხასიათდებოდა აშკარა სიმდიდრით, როცა ტექნოლოგია ადამიანებს სთავაზობდა რეალურ თავისუფლებას და მატერიალურ აყვავებას...“

...იმ დროს (ე.ი., 1930-იანი წლების დეპრესიის წლებში) შემთავაზებულ იქნა ფულადი სისტემის რეფორმირების 2000 ვარიანტი - და ყველა მათგანი კატეგორიულად გამორიცხავდა ვალზე დამყარებულ სისტემის არსებობას, იმ სისტემისას, რომელიც მანაც იქნა დამყარებული. ეს სისტემა დღემდე არსებობს, მოდიფიცირებულია მხოლოდ უმნიშვნელო დეტალებით და ძირითადად უცვლელია; ბოლოდროინდელმა ფინანსურმა კრიზისმა გვაჩვენა, რომ პოტენციური კრაშისათვის ნარჩუნდება“ (Rowbotham, 1998).

მ. როუბოთემის ტიპის ეკონომისტებისათვის, რა თქმა უნდა, ახლანდელი კრიზისი არა შემთხვევითობა, არამედ აშკარა კანონზომიერებაა, რომელიც განპირობებულია ფულის საკრედიტო ბუნებით.

უსასრულოდ შეიძლება ცნობილი, არც ისე ცნობილი და საერთოდ უცნობი ავტორების ციტირება „გამარჯვებული კაპიტალიზმის“ ქვეყნებიდან, რომლებიც იმეორებენ მათთვის უკვე კარგა ხნის წინათ ქცეულ ბანალურ ჭეშმარიტებას: საბანკო პროცენტი (მევახშეობა) წარმოადგენს „ვირუსს“,

რომელიც იწვევს კაპიტალისტური „ეკონომიკის“ ქრონიკულ და განუკურნებელ დაავადებას. ეს ვლინდება არა მხოლოდ ჭარბწარმოების, არამედ ინფლაციის, უმუშევრობის კრიზისებში, ბუნებრივი რესურსების მტაცებლურ გამოყენებაში, ტექნიკური პროგრესის დამუხრუჭებაში, საზოგადოების ქონებრივ პოლარიზაციაში, კოლონიალიზმში, ნარკომანიის სულ უფრო გავრცელებაში, გარემოს დაბინძურებაში, კვების ნატურალური პროდუქტების თანდათანობით ქიმიური მრეწველობის პროდუქტებით ჩანაცვლებაში, ფსიქიკური დაავადებებისა და თვითმკვლელობების ზრდაში, „სექსუალურ რევოლუციასა“ და „სექსუალურ განათლებაში“, მორალური ნორმებისა და ტრადიციული კულტურების რღვევაში, სატანიზმის, ომებისა და ტერორიზმის დანერგვაში და ა.შ. ყოველივე ეს „მეტასტაზებია“ საზოგადოების ორგანიზმში, რომლებიც წარმოშობილია მეგახმეობის „ვირუსით“. სხვათა შორის, საკრედიტო ურთიერთობათა სფეროში სულ უფრო იკიდებს ფეხს ე.წ. „რთული პროცენტები“ (ე.ი., პროცენტებზე დარიცხული პროცენტები). „რთული პროცენტების“ დარიცხვის შემთხვევაში დავალიანება იზრდება გეომეტრიული პროგრესიით. ზუსტად ასე იზრდება კიბოს უჯრედები. ამიტომ, ხშირად საბანკო პროცენტებს უწოდებენ არა მარტო „ვირუსს“, არამედ „ეკონომიკის“ „კიბოს უჯრედებს“.

დასავლეთში, სადაც გამეფებულია „აბსოლუტური დემოკრატია“, კრედიტების, „სავალო ეკონომიკის“, „საპროცენტო

ვირუსების“ პრობლემებზე მიძღვნილი სერიოზული ნაშრომებისა და მათი ავტორების ნეიტრალიზაციის მიზნით, მეგახმეთა ძალაუფლებას მოქმედებაში მოჰყავს მძლავრი „მაყუჩები“. ასეთი „მაყუჩებია“, პირველ რიგში, „პროფესიონალ ეკონომისტთა“ მიერ მრავალმილიონიანი ტირაჟით გამოცემული სახელმძღვანელოები და მსხვილი მონოგრაფიები „ეკონომიკაში“, „მონეტარიზმში“, „საბაზრო ეკონომიკასა“ და სხვა საგნებში, რასაც ინგლისურად ეწოდება mainstream-ი. მეორე, ესაა უნივერსიტეტები და სხვა უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები, სადაც mainstream-ის იდეები რეტრანსლირდება პროფესორების მიერ მაღალი კათედრებიდან მილიონობით ახალგაზრდა ადამიანის წინაშე. მესამე, ესაა მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები, რომელთა დახმარებითაც mainstream-ი თითოეულის ოჯახში შედის. ასეთი მძლავრი „მაყუჩის“ ამოქმედების შემდეგ, საშუალო სტატისტიკური ობივტელის ცნობიერებაში არავითარი ეჭვი არ რჩება იმისა, რომ ბანკირები არიან საზოგადოების მფარველები და კეთილისმყოფელები და ისიც თამამად და სიხარულით ყოფს თავის თავს „სავალო მარყუჟში“. მ. როუბოტემმა ტყუილად არ თქვა, რომ „ადამიანებმა შეწყვეტეს ვალის პრობლემაზე ფიქრი“.

დღეისათვის მითითებულ თემაზე სერიოზული პუბლიკაციების დიდი ნაწილი მხოლოდ უცხო ენებზე არსებობს და ისინი თავიანთ მთარგმნელებს ელოდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Rowbotham M. (1998). The Grip of Death. A Study of Modern Money, Debt Slavery and Destructive Economics. Charlbury. Carpenter Publishers, გვ. 234, 285.
2. Гезель С. Естественный экономический порядок /Пер. сангл. // Интернет. <http://blog.i.ua/user/1841461/851041/>.
3. Гэлбрейт Дж. К. (2009). Экономика невинного обмана: правда нашего времени. — М.: «Европа», гв. 73, 89.
4. Джордж Г. (1992). Бедность и прогресс. Исследование причины промышленных застоев и бедности, растущей вместе с богатством. Москва: Генри Джордж Фондейшн, гв. 123-124.
5. Катасонов В. Ю. (2013). Капитализм. История и идеология «денежной цивилизации» - М.: Институт русской цивилизации, гв. 1000-1001.
6. Поланьи К. (2002). Великая трансформация: политические и экономические истоки нашего времени. — СПб.: Алетейя, гв. 45-46.
7. Форд Г. (1989). Моя жизнь – мои достижения. М.: Финансы и статистика, гв. 62.
8. Эмри Ш. Миллиарды – банкирам, долги – народу. (<http://worldcrisis.ru/crisis/195211>).

THE APOLOGISTS AND CRITICS OF CAPITALISM

MALKHAZ CHIKOBAVA

Doctor of Economics, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgian
malkhaz.chikobava@tsu.ge

<https://doi.org/10.35945/gb.2018.06.017>

KEYWORDS: ECONOMY, CHROMATICISM, CAPITALISM, PROPERTY, INTEREST RATE

SUMMARY

Abstract: The study analyzes the essence of the modern capitalist system, attempts by the capitalists to ennoble the Western economic system, which is described by Aristotle as hrematics, a counterbalance to the economy or “house building”. The work emphasizes the absurdity of determining the market economy. “

It is emphasized that modern capitalism is, first of all, not an economic, but a spiritual phenomenon. It has all the religious symbols, it is an invisible religion in all its main directions, which diametrically contradict Christianity. It can be called a “monetary religion”. The paper also presents when, by whom and in what context the term “capitalism” is first mentioned in chronological order. The paper notes that, despite the “titanic efforts” of the “economic science”, the “progressive” approval of capitalism was difficult: this social and economic education largely discredited itself.

The document also discusses the absurd idea of economic manipulation that banks “participate in the creation of pub-

lic products.” It is worth noting that banks are not so-called financial intermediaries and they themselves create money from the air in the economy, which is the main reason for inflation. Unfortunately, in modern “economy” usurious credit is usually regarded as a historical precursor of a bank loan, which in itself is an absurd idea.

The work briefly presents the ideas of Henry Ford, Henry George, Silvio Gezel, Emrey Sheldon and Michael Roobotem on the inefficiency of modern capitalism. It is noted that translating the works of these authors in modern conditions and ensuring their accessibility for students and young people is not an easy task. Unfortunately in our universities today do not offer the labor of Ford, George, (except for Ford). In addition, the same can be said about most professors who “train” students of mainstream.

In the author’s opinion, the above authorization will become a good helper for the crisis in our country. For these purposes, we need to popularize these authors in our country.